

Ростислав Калюжний
доктор юридичних наук, професор
Національний авіаційний університет
Rostyslav Kaliuzhnyi
Doctor of Legal Science, professor
National Aviation University

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЮРИСТІВ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ ОСВІТНІХ ЗМІН
THE FORMATION OF LAWYERS' LEGAL AWARENESS
IN MODERN CONDITIONS OF EDUCATIONAL CHANGES

Abstract. The article deals with the issue of the formation of lawyers' legal awareness in modern conditions of educational changes. Special attention is paid to studying factors that contribute to future lawyers' acquisition of necessary competence, achievement of an appropriate level of legal socialization and strengthening of moral values as basic concepts in the activity of a qualified law expert.

Правосвідомість юриста більшість науковців розглядає як одну із форм правосвідомості, що охоплюється системою когнітивних, вольових, афективних процесів з приводу чинного, минулого чи бажаного права та діяльності, пов'язаної з ним; виступає ідейним джерелом формування права через усвідомлення його цінності її носіями як регулятора суспільних відносин [1, 302]. Дане визначення дозволяє охарактеризувати сутність правосвідомості юристів (юридичну правосвідомість) як правосвідомість, яка знаходить своє відображення в особливостях ідеології та правової психології, в притаманній даній професії системі правових знань, уявлень, установок, ціннісних орієнтації, а також почуттів, емоцій, настроїв, звичок тощо.

Юридична правосвідомість включає в себе практичну (професійну) та теоретичну (наукову, доктринальну) правосвідомість, яка формується у осіб, що займаються правовою діяльністю. Такий поділ правосвідомості юриста є обґрунтованим на науковому рівні і пояснюється тим, що правова наука і правова ідеологія представляють теоретичну складову правосвідомості, а повсякденна

правова свідомість і правова психологія утворюють її емпіричний рівень [2, 57-58].

Правосвідомість юриста-практика відрізняється не просто стійким позитивним ставленням до права і практики його застосування, а узгодженістю з правовими приписами, розумінням корисності, необхідності і справедливості застосування правових норм, звичка дотримуватися встановлених законодавцем правил поведінки. Особливості правосвідомості виражаються також у професійному розсуді, який може бути джерелом пропозицій по вдосконаленню правового регулювання. Характеризуючи більш ширше професійну свідомість юриста-практика, необхідно наголосити, що правосвідомість виступає в якості посередника між нормою, яка встановлює модель належної чи забороненої поведінки, і конкретним актом поведінки. Норми права поза правових відносин, в яких вони беруть участь, являють собою лише юридичні можливості. Соціальною реальністю, поведінкою особи, виразом державної волі вони стають лише після того, як в процес реалізації даних норм включається необхідний елемент – правосвідомість юриста.

Для окреслення сутності правосвідомості юриста-теоретика в повній мірі можна застосувати таке поняття як правова ідеологія. Адже вчені-правознавці традиційно входять до переліку представників ідеологічного чи духовного стану. Для них теорія права – концептуальна форма існування своєї правосвідомості, глибинний спосіб його фіксації. Серед складових діяльності юриста-теоретика можна виокремити розробку ідей та концепцій, які є проявом систематизованого освоєння права; визначення актуальних питань функціонування правових інститутів; розгляд їх теоретичної і практичної значимості для сучасної науки та розвитку суспільного життя; вироблення практичних рекомендацій по вдосконаленню правового регулювання; правова пропаганда (наукові публікації, участь у наукових заходах тощо).

Без сумніву можна зауважити, що поділ професійної правосвідомості на практичну і теоретичну має умовний характер, оскільки більшість сучасних юристів можуть вдало поєднувати практичну діяльність з теоретичною. Таке

суміщення практичної і теоретичної діяльності, в свою чергу, досить позитивно впливає на формування і розвиток права та свідомості.

Юридична правосвідомість не просто сприяє усвідомленню юристом цілей юридично значимої поведінки, але й слугує визначальним джерелом та каналом цього усвідомлення. Тут мається на увазі регулююча роль правосвідомості в цілому. Проте регулюючий ефект чинять і окремі його структурні елементи – правове знання, обізнаність в праві, правові установки та ін. Правосвідомість допомагає працівнику юридичної професії правильно застосовувати можливі засоби для досягнення цих цілей, що дозволяє знаходити оптимальний варіант значимої поведінки, співставляючи закон із життєвими ситуаціями.

Діяльність юриста має свої специфічні особливості, що, в свою чергу, зумовлює наявність високих вимог до його ділових та моральних якостей. Знання соціальних норм, стійкий імунітет до правового нігілізму та антиморальності, виховання, виключаючи мотиви особистої неупередженості, суб'єктивізму, зловживання владою чи службовим становищем, морально стійка людина – це головні якості характеру юристів. Крім цього юрист повинен бути наділений ще й інтелектуальними (розвинене логічне мислення, хороша пам'ять), характерологічними (відданість справі, честь, совість, відповідальність, принциповість, наполегливість) та комунікативними (вміння спілкування, врівноваженість) якостями, а також не забувати про значення самооцінки (самокритичність, почуття гідності) у розвитку потенціалу висококваліфікованого фахівця. Значну роль у цьому відіграє ряд як об'єктивних (стан розвитку політико-правової системи, економічні, соціальні, правові погляди членів суспільства), так і суб'єктивних факторів (правове виховання, освіта). Важливо відзначити те, що вищезазначені фактори, взаємодіючи один з одним, дозволяють досягти максимально позитивних результатів.

До основних засобів формування правосвідомості юристів необхідно віднести правове виховання та правову освіту. Адже ці засоби є первинними (базовими) елементами механізму формування правосвідомості у майбутніх фахівців в галузі права, дія яких спрямована на розвиток правової компетентності, що передбачає інтегровану здатність особистості цілісно реалізовувати на

практиці знання, способи діяльності, досвід правомірної поведінки, правові ціннісні орієнтації в конкретних моделях поведінки у правовому контексті. Звісно ні правове виховання, ні правова освіта не охоплюють всього комплексу формування індивідуальної правосвідомості правника, але вони є визначальними чинниками у цьому процесі. Формування правосвідомості – не єдина ціль правового виховання та правової освіти, оскільки їхнім важливим завданням є також підвищення рівня правової культури, правової активності, формування стійкої правомірної поведінки, в основі якої лежать моральні принципи.

Таким чином, при виробленні нових орієнтирів української правової політики повинен бути врахований той факт, що формування правосвідомості юристів здійснюється під впливом соціального середовища (об'єктивних умов і суб'єктивних факторів, що функціонують як на рівні макросередовища, так і на рівні мікросередовища, пронизуючи всі сфери суспільного життя), особливо під впливом тієї її частини, яка пов'язана з правом, його формуванням та реалізацією. Свідоме ставлення до права може сформуватися тоді, коли воно стає частиною традиції, протягом тривалого часу функціонує у відносно незмінному вигляді, акумулюючи інновації, розвиваючись у відповідності суспільному прогресу. Саме під час взаємодії правових механізмів, а також неправових (загальносуспільних) засобів та регуляторів формуються рівні правової свідомості студентської молоді, зокрема майбутніх юристів, яка проявляється в різних формах її правової поведінки.

Література

1. Муж В. В. Правосвідомість: теоретичні аспекти поняття [Електронний ресурс] / В. В. Муж // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua> (дата звернення 20.04.17)
2. Луцький А.І. Правосвідомість юриста як суб'єктивне відображення чинної правової ідеології / А.І. Луцький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 50-60.